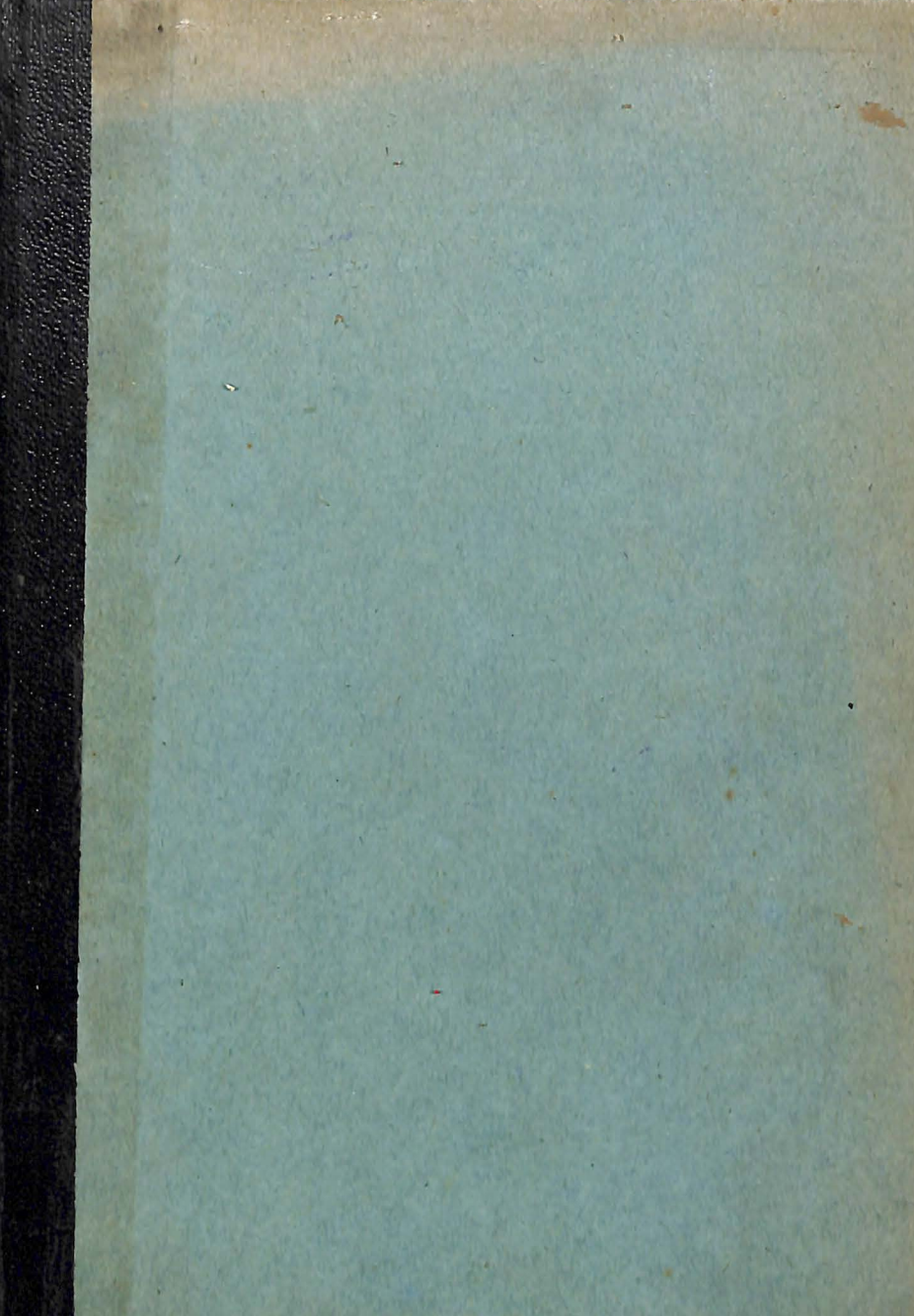

64 03 r

ՄԱՆՈՒԷԼ ԱԲՄԱ

ՄԻԶԱԶԳԱՅԻՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆԵՐԸ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Զ. ՄԱՏԹԻՍԵԱՆ

1896

ՀԱՅԻՔԱՐԱՆԻ Բ. ԱՐՁԱՆԱԼ Ի ԲԻՆԻ

ՄԱՆՈՒԷԼ ԱՌՄԱ

ՄԻԶԱԶԳԱՅԻՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆԵՐԸ

6403 Բ. Ա.

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Զ. ՄԱՏԹԻՍՏԱՆ

1896

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

ՏՊԱՐԱՆ, ՎԻՄԱԳՐԱՏՈՒՆ, ԿԱԶՄԱՏՈՒՆ

ԵՒ ԹՂԹԱՎԱՃԱՌԱՆՈՅ

Յ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

27, Ֆինանսերու Եօզուտ, Կ. Պոլիս:

معارف عومیه نظارت جلیله سنک ۱۲ ذی القعدة ۱۳۱۳ و ۱۳ نسان
۳۱۲ تاریخلی و ۶۳ نومرولی رخصتنامه سیله طبع اولمشدر

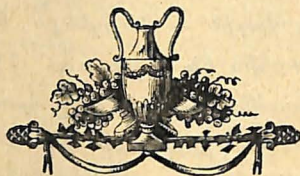
Նկատելով որ մեր ազգին մէջ վերջերս զար-
մանալի յաւակնութիւն մը կայ ընթերցանութեան
եւ ուսումնասիրութեան, եւ միւս կողմանէ տես-
նելով որ Եւրոպական մեծ հանճարները մեզ՝ շա-
տերուս, անծանօթ մնացած են, — մանաւանդ
հասարակ ժողովրդին — ինքզինքս երջանիկ հա-
մարեցի աշխարհիս էն նշանաւոր 11 հանճարնե-
րուն վրայ ուսումնասիրութիւն մը հրատարակելով:

Այս ուսումնասիրութիւնը խիստ համառօտ է՝
սակայն այդ մեծ անձերուն կենսագրութիւններուն
վրայ ընթերցողին ընդհանուր եւ ամփոփ գաղա-
փար մը տալու գերազանց առաւելութիւնը կը կրէ՝
որով թէ հասարակ ժողովուրդը եւ թէ դպրոցա-
կանները հաւասարապէս կրնան օգտուիլ: Առա-
ջինը՝ այսինքն հասարակ ժողովուրդը կրնայ օգ-
տուիլ՝ որովհետեւ Եւրոպական լեզուները չի գիտեր՝
որուն միջոցով այդ հանճարներուն կեանքերնուն
վրայ կարենայ ճոխ աղբիւրներ գտնել, երկրորդը
կրնայ օգտուիլ՝ որովհետեւ փոխանակ միտքը յոգ-

Նեցնեղու Եւրոպական դժուարին լեզուներով՝ կրնայ
բուն խակ իր մայրենի լեզուով քաղել նոյն ուսումն
նասիրութիւնը թէեւ համառօտ, այլ ամբողջ եւ
լեցուն (fulle) :

Այս ուսումնասիրութիւնը արդէն մաս, մաս
ձեռիսէի Շարգիյէի մէջ հրատարակած ըլլալովս՝
այս անգամ գեղեցիկ գրքոյկի մը մէջ կ'ամփոփեմ
եւ հրապարակ կը հանձնմ :

Մ.

ՄԻԶԱԶԳԱՅԻՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆԵՐԸ

ՇԷՅՔՍԲԻՐ

ՈՒՒԼՆԸՄ ՇԷՅՔՍԲԻՐ՝ աշխարհի
բանաստեղծական պատմութեան ամե-
նէն փառաւոր գիւցաղն է, որովհետեւ իր
պատկերները Հոմերոսին նման կէս մը պատ-
մական շրջանի մթութեան մէջ չեն տատանիր,
ոչ ալ իր պլպլուն եւ սուրացող հանճարը՝ մութ
դարերու տարտամ ստուերներու մէջ կը բեկ-
բեկի: Մանուկ հասակէն դորձեց եւ աշխա-
տեցաւ խաղաղաւէտ երկրի մը գլխաւոր գիւ-
ղաքաղաքին մէջ, շրջան մը՝ ուր բարձր իմա-

ցականութիւն և բարոյական յայտնութիւն կը շողշողային . . . :

Շէյքսպիրի առօրեայ կեանքին մանրամասնութիւնները կը տեսնենք (էքսուշէրիան իւնիվէրսի բառ քրէսէնք) ի մէջ :

Ճշգրիտ կերպով չենք գիտեր անոր ծննդեան թուականը կամ տունը՝ ուր տեսաւ առաջին լոյսը, և կամ իր կեանքին մէկ ներգործիչ բանը մկրտութեան օրէն մինչեւ ամուսնութեան թուականը :

Սեանդութիւնը կ'ըսէ թէ՝ անիկա 1553 ապրիլ 23ին, Սգրատֆըրտի մէջ ծնաւ. սակայն երբ տասը տարեկան եղաւ այն ատեն գիտցուեցաւ թէ՝ պատուաւոր անձի մը որդին էր : Սգրատֆըրտ անստոյգ հնութեան վայր մ'է և ճանչցուած՝ իբր Սդրիս Ֆրիս « ծանծաղ փողոց » անունով : Սհաւասիկ այսպիսի անդորր գիւղազաւաքին մէջ Շէյքսպիր ծնանելով, իր նախնական տարիները պարզութեամբ անցուց և իր գերահրաշ հանճարին չնորհիւ այդ աննշան գիւղը՝ աշխարհի խուզարկութեան կեդրոնը դարձուց :

Թէ ի՞նչ էր Շէյքսպիրի դաստիարակութիւնը . . . յերաւի՝ խիստ հետաքրքրական է « պատճառը » խուզարկել . . . նամանաւանդ

ամեն անոնց՝ որոնք մարդ պատրաստելու բովանդակ գաղանիքը դաստիարակութեան մէջ կը փնտռեն. մեծագոյն մարդիկ իրենց թէ մտային և թէ բարոյական նախնական դասերը իրենց մայրերէն առած են :

Շէյքսպիր իր գիւղին վարժարաններէն մէկուն մէջ քիչ մը Լատիներէն և Յունարէն սորվեցաւ, սակայն գործնական կեանքը սկսելէն մէկ քանի տարիներ առաջ Ֆրանսերէն և Իտալերէն սորվեցաւ՝ այս վերջին լեզուն գրեթէ այդ ժամանակ ընդհանրացած էր և անպաշտօն շատ գործեր այդ լեզուով կը կատարուէին :

Բանաստեղծին նկարագիրը քննելով — թէ և այդ մասամբ անժանօթ կը մնայ — կը տեսնենք թէ բարոյականութեամբ համակուած էր, որովհետեւ երբ հայրը ազգատութեան և թշուառութեան մէջ ինկաւ, զանիկա ապրեցնելու համար եղջերու որսալ կ'երթար : Մինչ դաշտերուն մէջ այսպէս որսորդութեամբ կը պարապէր, բնականօրէն Ռիչարտ Հէտփօլէյի խրճիթը կ'այցելէր : Ռիչարտ Աննա անունով աղջիկ մը ունէր՝ որուն ծունկերուն վրայ Շէյքսպիր մեծցած էր : Այդ աղջիկը մինչեւ 26 տարեկան հասակին մէջ չա-

մուսնացաւ, բայց յետոյ մեր 18 տարեկան սիրուն Շէյքսբիրի արկինն ըլլալու պատիւին տիրացաւ 1582 նոյեմբեր 28ին:

Հինգ վեց տարիներու միջոցին արկին Շէյքսբիր երեք զաւակներ ունեցաւ, սակայն յետոյ մէկ քանի տարիներ այդ փառքերէն զրկուելով շատ դառն ազդեցութեան մը մատնուեցաւ, և այս դառնութիւնը կրկնապատկուեցաւ երիտասարդ Շէյքսբիրի տունէն հեռանալովն:

Շէյքսբիր իւր անհուն և բազմաթիւ գործերուն երեւելիներէն մին գրած է քսաներկու տարեկան հասակին մէջ: Հեղինակը այս գործով արամաբանութեան այնքան կարողութիւն կը ցուցնէ՝ որ Դանիական պատմութեան՝ որուն վրայ յիշուած է այս գործը՝ արամաբանական սնունդը ծծած է: Ասկէ վերջը ուրիշ գործ մը — Միջնամառնային կամ կէս ամառուան գիշերներուն երազը — էջ միսարսնիւր նայտոս տիւս — հրատարակեց: 1586 ին Շէյքսբիր Ստրատֆորտը ձգելով Լընալըն գնաց, և հոն վեհուս և Ատոնիսը հեղինակեց: Եւ յաջորդաբար հրատարակեց Տիի Փրոոդ բարդ օժ տիի զոնդենըն պեյուիփս դու Փեյուիս հաւզոս

եօրֆ ենս լանսէսըր, — Եօրֆի Ռիչարտ դուքսին երկու ողբերգութիւնները, Տիտոս եւ Անտոնիոս եւալլը: Ատոնը առաջին արտադրութիւնները եղան, յետոյ մինչեւ 1592 — 96 հեղինակեց թագաւոր Ռիչարտ Երրորդը, Վենետիկի Վաճառականը, Ամեն բան լաւ է եթէ վախճանը լաւ է: Սփին ուր՝ Շէյքսբիրի երկու պատմութիւնները կարգալով այնքան գնահատած է որ, իր մէկ երեւելի գործին մէջ անոր կոչում՝ կ'ընէ:

Տասնեւվեցերորդ դարուն վերջին 3 տարիները, անոր կեանքին պատմութեան ամենէն հետաքրքրական և կարեւոր կէտերը կը պարունակեն: Այս տարիներուն մէջ երեւցաւ թագաւոր Ճօն, Վինտսօրի զուարթ կիները, Տասներկուերորդ գիշեր, Հէնրի հինգերորդ թագաւորը, մինչ դուք կը սիրէք զայն:

Անգլիացի երկու տկանաւոր անձեր իրենց գործերուն մէջ երկարօրէն Շէյքսբիրը նկարագրելուն վերջ կը յաւելուն « — Շէյքսբիր երկու բարեմասնութիւններ ունի — անսահման կարողութիւն և կամքի զօրութիւն »:

Հազար հինգ հարիւր իննուսուն և ութին մեծ յաղթանակ մը տարաւ երբ — Թիի միւրի վայվզ օժ Վիկեսըր — Վինտսօրի զուարթ

կիները» հրատարակեց. այս ժամանակ իր հանճարին մեծութիւնը և տիեզերականութիւնը ամենէն ընդունուեցաւ : 17երորդ դարուն առաջին տասը տարիներուն մէջ հրաշալի գործերուն շարունակութիւնը կը տեսնենք, — Օթէլլօ, Աթէնք, Յուլիսս Կէսար, Անթոնիոս և Կլէոպատրա և այլն : Շէյքսպիր Լոնտօնցիներուն առջեւ իր սուրացող հանճարը հռչակելէ վերջ Սգրատֆըրտ դարձաւ :

Հանճարի երկու մեծ բաժանումներ կան, մէկը իր դարուն հոգիին կարօտութիւնները կը հայթայթէ, իսկ միւսը իր ովսանն տարրական ճշմարտութիւններու մէջ կը գտնէ : Աշխարհի երեք մեծ բանաստեղծները առնենք — Համէր մարդկային բնութեան պարզագոյն տարրերը իրեն նիւթ ընտրած էր. Տանթէ քաղաքական բանաստեղծ մ'էր՝ որովհետեւ քաղաքական բարեշրջում մը յառաջ բերել կ'ուզէր, ուստի քաղաքական բանաստեղծ կոչուեցաւ. յետոյ երկնքի իր բարեկամներուն գրեց՝ որոնցմով հոգեկան բանաստեղծ կոչուեցաւ : Սակայն Շէյքսպիր պարզապէս կը ներկայէ մարդուն տիեզերական միտքը և անոր անփոփոխելի բնութեան յաւիտենական ճրջմարտութիւնը :

Ինչպէս ըսինք այդ ժամանակ Իտալական ազդեցութիւնը բոլոր Եւրոպա մուտ գտնելով ամբողջ բանաստեղծութիւններու վրայ քիչ կամ չատ ազդեցութիւն գործած էր. սակայն Շէյքսպիրի խորհուրդին, ոճին և ոչ մէկ գործին վրայ Իտալական ազդեցութիւն կը տեսնենք :

Շէյքսպիրի Օդելլօն ինքնին տիպար մ'է հեղինակին եզական հանճարին ինչ ալլայլու մով և գերմարդկային ինչ յափշտակութեամբ կ'ունենդրենք Էմիլիայի վեհ հոգիին... Նա մանաւանդ երբ զայն անմահն Ագամեան ներկայէր :

Շէյքսպիրի գործերը չեն համրուիր. հոս յիշուածներն միայն գլխաւորներն են, և այս կենսագրականը խիստ փոքր ուրուանկարն է անոր մեծ կեանքին՝ ինչպէս կ'աթիլ մը ջուրը Ովկիանոսին հետ :

Անգլիացի, Ամերիկացի եւ Եւրոպացի նշանաւոր հանճարներ անոր կեանքին նուիրած են խոշոր խոշոր հատորներ. սխալ չհասկցուի, լոկ կենսագրականը : Անոր միտքը, հանճարը գերազոյն բնութեան մը արտայայտիչ նշաններն են. երեւելի դրագէտներ և բանաստեղծներ՝ որոնց մէջ Հայ բանաստեղծ մ'ալ կայ,

այնչափ անոր վրայ հիացած են որ, յանդգնած են մինչեւ իսկ զանիկա ԿԷՍ ԱՍՏՈՒԱԾ տիտղոսով մկրտել:

Աշխարհս կ'ակնկալէ Շէյքսպիր մ'ալ, կարծեմ ասոր հաւատար չակնկալեր: Նոր Շէյքսպիր մը կրնայ ծնանիլ, բայց ոչ թէ նոր պտուղներով:

Մարդկութիւնը կուրախանայ Շէյքսպիրն ունենալով, իսկ Անգլիա կը փառաւորուի զանիկա արտադրելով:

ՎԻՓԹՈՐ ՀԻԼԿՈ

Իմ բոլոր գիտողութիւններս ⁽¹⁾ կը հասնին Հիւկոյի բովանդակ կեանքին վրայ, որովհետեւ մանկութենէս զինք կը ճանչնամ, անոր կը պարտիմ բոլոր յառաջգիմութիւններս: Ծնողքս երբ Լիօն կը բնակէր՝ որ հարաւային փրանսացիներուն համար աքսորավայր մը ճաչցուած է իր սեւ, տխուր, անմխիթար ու չոր տուներովը՝ մեր արեգակը Վիքթոր Հիւկոն էր: Երբ պատանի էի գիշերները յաճախ կարթըննայի, կը վառէի աղօտ լամպարը՝ որուն լոյսը կը բեկրեկէր մռայլ մութին մէջ, և կը կարդայի Վիքթոր Հիւկոյի «Կըքնանա՞ք, տըղաքներ» գործը:

Հիւկոն ոչ միայն բանաստեղծ մ'էր՝ այլ մեծ քաղաքացի մը: Արդի եռանդուն երիտասարդութիւնը գէթ սրտով գիտէ «Շաթըմանը» Այն բոպէին ամբողջ Պլամնոտ իր աչքը

(1) Ալֆօնս Տօտէի՝ Վիքթոր Հիւկոյի վրայ ունեցած հիացումին մէկ համառօտ թարգմանութիւնն է:

ուղղեց այն կղզին՝ ուրկէ Հիւկոյին անմահ գործերը սկսան Բարիդ տեղալ. — «Գօնթամբլասիօն», «Շանսօն տէրիւ է տէ պուա», «Թըրավայեօր տը լա մէր», «Լ'Օմ քի ուի» — որոնք հեղինակին հսկայ թուիչներ տուին բանաստեղծական կեանքին մէջ եւ դարձեալ որոնք անհամար բազմութիւններէ ընդունուեցան :

Փրանսայի այս օրուան բոլոր բանաստեղծները՝ որոնք Հիւկոյի զաւակներն են, իրենց սքանչացումը յայտնած են անոր հանձարին անսահմանաւորութեանը վրայ : Կըրնանք երեւակայել Հիւկոն՝ նստած ժայռերուն վրան՝ զորոնք մռնչող ալիքները կը կոծեն, և իր աչքերը ուղղած ճերմակ նաւաստիներուն՝ որոնք անդադար կը մարտնչին ամենի ալիքներուն դէմ : Այդ կղզին՝ Հիւկոյի տեսակ մը վայրենի վեհափառութիւն հազցուցած էր : «Կղզիները», ըսաւ անցեալ օր բարեկամներէս մին, «մեր պատմութեան մէջ շատ փառաւոր էջեր պիտի գրաւեն... այն կղզին՝ ուր Վիքթոր Հիւկո ժամանակ մը անցուց, ոչ նուազ փառաւոր է եւ բարեբաղդքան այն՝ որ տեսաւ Նաբօլէոնի ծնունդը :

Վերջապէս երկրին գոնները բացուեցան

Հիւկոյի առջեւ, բայց բանաստեղծը չէր ուզեր դալ :

Երկար բացակայութենէ մը վերջ Հիւկո Բարիդ վերադարձաւ : Երբ Ս. Ղազարու կայանը հասաւ՝ ժողովուրդին կողմանէ խանդավառ ցոյցերով ընդունուեցաւ : Հիւկո յուշուած այս մեծ ընդունելութենէն բարձրաձայն լացաւ... :

Այլ չէինք վախնար, բանաստեղծը մեր մէջն էր, առաջին անգամ զինք երես առ երես «Թէադօր Ֆրանսէզի» մէջ տեսայ : Իրեն բացակայութեամբ Բարիդին շատ նեղուած էր, և այժմ կը փոխարինէ խնձոյքներով և սեղաններով : Տիկինս և ես հաւասարապէս սքանչացած էինք Հիւկոյի վրայ :

Առաջին անգամ երբ իրեն ներկայացայ՝ երբէք սարսուռ մը չգգացի, ինչպէս առհասարակ կ'զգայ մարդ, երբ հպարտ մեծի մը առջեւ կ'ենէ, իր պարզ և խաղաղ ընկերավարութիւնը խոնարհութեան տիպարին կը հասցնէր զինք : Այտերը ժայռի գոյն մ'առած էին ծովուն փչող հովերէն և այլոց տրեգակէն մօրուքը և մտքերը կարճ, աչքերը զթոտ և խոր, մասնաւորապէս արագաշարժ :

Գիշեր մը միասին անցուցի հետը եր-

կարօրէն տեսակցելու բարեբաղդութիւնը վա-
յելելու համար . խիստ զօրաւոր յիշողութիւն
ունի , բան մը չմոռնար , կարծես թէ գլխան
մէջ դարեր կան , աշխարհի ամբողջ պատմու-
թիւնը , մասնաւորապէս Ֆրանսայինը աներե-
ւակայելի արագութեամբ կը յեղյեղէ :

Մատամ Տուէ⁽²⁾ , Հիւկոյի անգին բա-
րեկամը , որ անոր հետ կղզին կը գտնուէր ,
սպիտակ մագերով և ժպտուն դէմքով անոր
քով կայնած էր :

Վիքթոր Հիւկոյի առողջութիւնը զար-
մանալի էր , իր 80 ձմեռները դեռ գարունի
մը կեանքը ցոյց կուտային , իր հնչուն ձայնը
անուշիկ հովին առջեւն իյնալով , օդը կը թըր-
թըռացնէր ծեր առիւծի մը մոնչիւնին պէս .
բաց պատուհանին առջեւ կը դորձէր , ամեն
առաւօտ պաղ ջուրի մէջ լողանք կ'ընէր երբ
ձմեռը փոթորկալից և ձիւնաշունչ օդին մէջէն
կառքով Սինօդէն կը վերադառնար՝ կառքին
պատուհանները չէր գոցեր :

Հազիւ իր սիրելի Բարիզը հասաւ , եւ
ահա ամեն կողմ խանդ ու եռանդ սփռեց ,
հանրակառքերը վերսկսան իրենց անընդհատ

(2) Մատամ Տուէ՝ Հիւկոյի սիրելի շունն է :

վաղվաւորք : Հիւկոյի մեծագոյն հաճոյքն էր
առաւօտուն կանուխ օմնիպիւս մը հեծնել և
շրջագայել ամբողջ քաղաքը , անյնելով հրա-
շագեղ պուշքաւերէն , գործաւոր դասերուն
մէջէն մինչեւ աղքատ թաղերը : Ամէն օր բա-
նաստեղծը իրեն նիւթ կընտրէր նորանոր ան-
կիւններ՝ դեռ Բարիզը առաւօտու անուշ ե-
րազէն չարթնցած : Եւ ասկէ աւելի տեսա-
լաններու չէր կարօտեր , որովհետեւ ասոնք
բաւական էին իր զթոյ ղգացումները արթն-
ցնելու և երեւակայութիւնը դրդուելու : Մե-
ծանուն քանդակագործը ուշադրութեամբ կը դի-
տէր Բարիզի այլ եւ այլ մասերուն պերճաշուք
ապարանքները , որոնց պատուհաններուն բազ-
մազարդ վարագոյնները կէս մը բացուած կար-
տապատկերէին ներսի շրջուցիչ արդուզար-
դերը , և միւս կողմանէ դարձեալ կը դիտէր
աղքատներուն թաղերը , իրենց խարխուլ ու
խոնաւ տուներովը , որոնց մէջ արեգակին ճա-
ռագայթները հազիւ կը թափանցեն , և ուր
մարդկութեան էն թշուառ արարածները կը
բնակին : Վիքթոր Հիւկոն չմիայն ասոնք այլ
հարաւ . Ֆրանսան և Մարսէյը իր խուզար-
կութեան նիւթ ընտրած էր :

Առաւօտեան պտոյտը լմնցուցածին պէս

աղուորիկ ճաշ մը կ'ընէր, և երբ կիմանար թէ պաշտօնատունին մէջ որ և է գործ չունի, մինչեւ իրիկուն կը գրէր և կը գործէր. ի՞նչ խորհուրդներ և երեւակայութեան ինչ ալիքներ կը հանէր իր վեհ գլխէն: Իր ձմեռ տարիքին էն վերջին փառաւոր գործն՝ որ ամեն տեղ ախորժով կը կարգացուի, «Թօր-գուէմատա»ն է որ ճարտար տրամաբանութիւն կը պարունակէ:

Հիւկո բան մը չկարգաց, որովհետեւ ժամանակ չունէր: Մինակ էմիլ Զօլայի ժիկխառօյի մէջ հրատարակած մէկ գործը որ իր ուշադրութեան յանձնուած էր, կարգաց:

«Նօթըր Ծամ տը Բարին» իր վիպագրութիւններուն գլխաւոր առարկան եղած էր, անոր գրական ազդեցութիւնը անսահման էր, թէ արձակ և թէ ոտանաւոր գրեթէ հաւասար աստիճանով կը գրէր:

Ֆրանսայի պէս իմացական բարձր երկրի մը հանճարներն. — Լամարթին, Մուսէթի, Փիէռ, Տիւփոն, Պէրանժէ սիրուն արթիսդները — Պուռժէ, Պանվիլ նաեւ ժամանակից բանաստեղծը, Ֆրանսուա Գոբէ — կը կազմեն գերմարդկային ահնի մը որուն վարչապետը Հիւկոն է:

Այցեւուններուն ընդունելութիւնները բանաստեղծին կեանքին մեծութեան զարմանալի ապացոյցներն են. Պրաղիլիոյ կայսրէն և Սանտուիչ կղզիներուն թագաւորէն սկսելով մինչեւ գեղեցիկ սեռը՝ Սնգլիական և Ամերիկեան փափուկ տիկիները երբ Բարիզ այցելէին, իրենց ձեռքը առաջնորդագիրք մը բռնած, նախ Հիւկոն և յետոյ Նաբօլէոնի դամբարանը ու Նօթըր Ծամի գանձերը տեսնել կերթային:

Վերթոր Հիւկոն միայն «Թէաթըր Ֆըրանսէզ» կ'երթար, որուն դերասանուհին աշխարհահռչակ Սարա Պէրնարն էր, և որուն զգլխիչ եւ մեղանոյշ ձայնէն բանաստեղծը անմահութեան գաւառները կը վերանար:

«Թշուառները», միակ այս գործը հեղինակին նկարագրի գեղեցկութիւնը և գթոյ զգացումները իր գագաթնակէտը կը հանէ, ոչ ոք կրնայ այդ գործը կարգաւ առանց շուշուելու և չալեկոծուելու:

1884ին Բարիզի ամեն կողմերէն հազարաւոր այցելուներ կուգային տեսնել Հիւկոն և իրենց ուրոյ հաւաստին մատուցանել օրուան դիւցազնին.

Մեծանուն բանաստեղծին 80 ամեակը

խիտա փառաւոր շքով կատարուեցաւ, ամբողջ
Բարիզը իր պատուհաններուն առջեւն էր, նախ
նուագածուներու խումբեր մեղանոյշ կտորներ
զարնելով կը յառաջանային, յետոյ պաշտո-
նական անձեր ծաղիկներու բազմաթիւ փուն-
ջեր իրենց ձեռքերը: Տօնախմբութեան օրը
Հիւկոն տեսնել չգացի, այլ հարիւր հազար Բա-
րիզցիներուն հետ փողոցը սպասեցի: Յաջորդ
օրը առանց պատահութիւնը փախցնելու գա-
ցի տունը. նոր վեհութիւն մը հագած էր, բազ-
մաթիւ դափնիներու վրայ ծաղիկներէ զանա-
զան նշանաբաններ գրուած էին, հիւրասենեա-
կին մէջ ծաղկեփունջերու ահագին բլուր մը
բարձրացած էր, միայն այդ օրը Բարիզ լոյ-
սէ քաղաք մը դարձած էր ի պատիւ մեծ
գիւցազնին, որ Ֆրանսայի փառքը աւելցու-
ցած էր...:

Վիքթոր Հիւկո՝ խաղաղ, ժպտուն և վե-
հափառ պատկեր հագած էր:

(Բարիզցիք իրենց վերջին գնահատումը
ցոյց տուին մեծ մարդուն՝ Հիւկոյի, անոր
մահուան օրը ազգային սուգի մը վերածելով:)

Տ Ա Ն Դ Է

Բանաստեղծներու և գեղարուեստներու
բնակավայր մ'է Իտալիոյ Ֆլորանս քաղաքը:
Իտալական մեծ հանճարներ այդ քաղաքէն
ելան: Ինչպէս իր անունէն յայտնի է, ծա-
ղիկներու քաղաք մ'է այդ՝ ուր բանաստեղ-
ծը բնութեան իմաստասիրութիւնը կ'ուսում-
նասիրէ, նկարիչը բնութեան էն հոգեյոյզ
տեսարանը կ'ուրուագծէ: Դարձեալ գետակ-
ներու քաղաք մ'է այդ՝ ուրկէ ծնաւ Լէոնար-
տօ տա Վինչի՝ որ իր հրաշալի հանճարով ստեղ-
ծեց ջրաբաշխական էն սքանչելի մեքենաները՝
տգիտութեան տարտամ դարերուն մէջ: Եւ
ահա տասներեքերորդ (1265) դարուն բա-
նաստեղծ մ'ալ — Տանթէ — կը ծնի՝ որ աշ-
խարհս հիացնելու և անդրգրեղմանական աշ-
խարհի մը վեհ բնագաւառները խուզարկող
և անոր հեղինակին ամենակարողութիւնը մար-
մնացնող գերազանց կարողութիւնը կը կրէ:
Տանթէ՝ Ալճերիացի ազնուական ընտա-

նիքէ մը սերեցաւ և դարուն ամենէն նշանաւոր գիտուն՝ Պրինսիթթա Լաթինի հսկողութեան տակ հիմնական դաստիարակութիւն մը առնելով, ինքզինք գիտական և գրական ուսումնասիրութիւններու տուաւ և զարմանալի յաջողութիւն ձեռք ձգեց :

Տանթէ տղայութեան ժամանակ սաստիկ սիրահարեցաւ Ֆաուքս Փոութիների աղջկան՝ Պէաթրիսի հետ . իր «Վիթա Նուվա» գործին մէջ կ'ըսէ , «Երբ զինք առաջին անգամ տեսայ հազիւ 9-10 տարեկան կար : Աւելի յառաջ երթալով կը յաւելու . «Ճշմարիտը կը խօսի՞մ, այդ տեսած բոպէիս կեանքիս հոգին՝ որ սրտիս ամենէն նուիրական և սրբազան սենեակին մէջ կը բնակի, սկսաւ նեղել զիս այնքան սաստիկ որ , ինքզինքս տարօրինակ վիճակի մէջ գտայ . . . այդ պահէն հոգիիս սէրը սկսաւ յառաջանալ . . . այս աղջիկը այնքան ազնիւ յատկութեանց տէր էր որ , բանաստեղծ Հոմերի խօսքերը , — կը թուի թէ՛ անիկայ մահկանացուի մը աղջիկը չէ՛ այլ Հաստուծոյ — ասոր կը վայելէր . . . :

Սակայն մինչ Տանթէ այնքան սիրահարուած էր անոր , աղջիկը ամուսնացաւ Սիման ար Պարտիի հետ , բայց քսանեւէորս տարեկան

ծաղիկ հասակին մէջ մեռաւ մեծ վիշտ և մեղամաղձոտութիւն առթելով Տանթէի : Բարեկամները տեսնելով որ Տանթէ խոր վիշտերու մէջ ընկզմած էր Պէաթրիսի մահուամբ, խիստ մեծ ջանքերով ամուսնացուցին զինք Տոնաթէի աղջկան՝ Կամմայի հետ , որմէ հինգ տղաքներ և աղջիկ մ'ունեցաւ :

Պէաթրիս գրեթէ բանաստեղծին մտքին ընդարձակութեան գլխաւոր պատճառը եղաւ , անոր մաքուր գաղափարական մը ներշնչեց , անոր առաջնորդ հրեշտակը եղաւ , իրմով անոր նկարագիրը երկնային իմաստութեան վրայ հիմնուեցաւ , ինքն էր որ անոր փոխանցեց զանազան խորհուրդներ : Տանթէ իր «Սրբութեան գեղեցկութիւնը» գործին մէջ զՊէաթրիս սուրբերու կարգը կը դասէ :

Տանթէի մտքին առաջնորդ գաղափարն էր — Աստուած , Անոր վրայ հիմնած էր իր սէրը և փառքը միանգամայն :

Իր գննութիւնները կը ներկայեն տիեզերքը իբրեւ Աստուծոյ ճարտարապետութիւնը, Անոր փառքին արտայայտումը : Ի՞նչ գեղեցիկ կը բացատրէ Աստուած անսահման յարակցութիւն մը ունի Իր գործերուն հետ , տիեզերքը հայելի մ'է՛ որուն մէջ անդրա-

դարձած են մեծ Արարչին կարողութիւնը ,
խնասուքիւնը և սէրը :»

Տանթէ Աստուծոյ երրորդութեան մէջ
կը գտնէ այն հրամանին ազդիւրը՝ որով կը
կառավարուին տիեզերքի բոլոր բաները , և
այսպէս երկնային թագաւորութիւնը կը նկա-
տէ երկրաւոր թագաւորութեանց առաջնորդը :

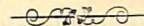
Տանթէ՝ խորապէս վշտացած էր իր ազգին
ինչպէս նաև բոլոր մարդկային ազգին , յն-
ճանեկան կեանքին խորը թափանցած լինե-
լով , տեսած էր անոնց վէրքերը , և իբր բա-
րոյագէտ վերաբոյժ մը՝ անգագար դարման
կը պատրաստէր այդ վէրքերուն :

Տանթէ եօթանասուն տարեկան հասա-
կին մէջ մեռաւ աքսորի մէջ , սակայն աշխարհի
նուիրեց շատ սիրելի բանաստեղծական գոր-
ծեր , որոնք մեծ մասամբ ոտանաւոր են՝ թէև
արձակներ ալ ունի :

Իր նշանաւոր գործերն են , « Տը Մոնար-
քիա » , « Ինֆիրնօ » , « Փրկէտէրի » , « Տօվինա
Գօմէտիա » և « Բարատին » : Այս բոլոր գեղե-
ցիկ գործերն ալ իրարմէ գերազանց են ,
դժուար է ասոնց մէջ զանազանութիւն մը
գտնել , միայն բացառութիւն ըլլալով « Տիվինա
Գօմէտիա »-ն իր գլուխ գործոցը կը համարուի ,

զի անոր մէջ Տանթէի սիրտը ներկայացուած
է իբր բնութեան և Աստուծոյ սիրահարը :

Տանթէի պատմութիւնը մտքի պատմու-
թիւն է , իր բոլոր գործերը կարժեն ուսում-
նասիրութեան առարկայ ընել : Իբր բանաս-
տեղծ և իմաստասէր՝ Տանթէ խիստ հազուա-
գիւսներէն է :

ՊԱՅՐԸՆ

Ծովերու սիրահար այս ազնիւ բանաս-
տեղծը բնականէն անսահման տաղանդի տէր
էր , և այդ տաղանդը զարգացնելու համար
իւր նախնական տարիները Սկովտիա անցուց՝
ուր զինքը պաշարող լեռնային տեսարանները
մտքին կարողութիւնները զօրացուցին և այդ-
է բուն պատճառը , որ իր նկարագրութիւն-
ներուն մէջ բնութեան պատկերները վսեմ
կերպով կը փայլին :

Լորտ Պայրըն մանուկ հասակէն բնու-
թիւնը վայելելու անզուսպ տենչ մ'ունէր , օրն
ի բուն անոր հիասարսուռ տեսարաններուն

մէջ կը շրջագայէր, կը դիտէր ծովեզերքին վրայ կմախքաձեւ դուրս ցցուած յաւիտենական ժայռերը՝ որոց հսկայ և մերկ կուրծքերուն առջեւը՝ ծովուն խօլական ալիքները ոռնալով. փրփրափշուր - ըլլալ կուգային, յայնժամ սարսուռ մը Պայրընի էութիւնը կ'ալեկոծէր... և ալ աւելի կ'ազդուէր՝ երբ անհուն ծովուն վրայ ամպեղէն անհուն մ'ուս տեսներ, այդ ժամանակ անոր հոգին կը վերանար երեւակայութեան անծանօթ, անծանօթ գաւառները և առաւօտէն մինչեւ իրիկուն ժայռի մը վրայ ընկողմանած կը նայէր ծովուն մոնչող ալիքներուն, — իր սիրտն ալ անոնց չափ յուզուած — և կը մոռնար իր էութիւնը և այդ երազանքներու անուշ տալիս փանքին մէջ կը սուզուէր մինչև գիշերը՝ երբ սիրոյ կանխեղը արծաթ արցունքներ պոսթկացնելով համատարած սպիտակութիւն մը բնութեան վրայ կը սփռուէր... :

Հարրըսի նշանաւոր դպրոցին և Քէյմպրիճի համալսարանին մէջ հիմնական դաստիարակութիւն մ'առաւ : Գրեթէ ամբողջ ակադեմականները անոր հանճարին վրայ զարմացած էին :

Պայրըն 1791 մայիս 19 ին ծնաւ և Լոր-

տութիւնը իր մեծ հօրմէն — Լորա Հոլտինէսէն — ժառանգեց : Տասն և վեց տարեկան հասակին մէջ, լազմաթիւ բանաստեղծութիւններ գրեց՝ որոցմէ մին էր «Լօքինա Կարը» — , լեռ մը՝ որ իրական պատկերացումներով կը նկարագրէ : Հազար ութը հարիւր իննին պտոյտ մը կատարեց Եւրոպա՝ Սպանիայէն, Բորթուկալէն անցնելով Մալթա և Սիկիլիա գնաց :

1815 ին՝ Տիւրհամի մէջ, Սըր Ռալֆ Նօէլ Միլլայնը Պարոնին մէկ հատիկ աղջկան հետ ամուսնացաւ և անկէ աղջիկ մ'ունեցաւ՝ զոր խիստ կը սիրէր : Դժբաղդաբար այս ժամանակ Անգլիան թողուց՝ հօն չվերագառնալու պայմանով : Այս ատեն՝ Ֆրանսայէն, Պրուսիէն, Վաթերլօն անցնելով, Զուլցերիա այցելեց, յետոյ հիւսիսային Իտալիա և Վենետիկ՝ և այս վերջինին մէջ կատարեւագործեց իր « Զայլա Հարօլտ » գործը : Իտալիա կեցած ժամանակ « Տօն Ժուան », « Պերլո », « Մազէբբա » գործերը հրատարակեց :

Լորա Պայրըն՝ 1824 ապրիլ 12 ին, 37 տարեկան երիտասարդ հասակին մէջ մեռաւ, մինչեւ մահուան վերջին վայրկեանը իր անձին կատարեալ գիտակցութիւնը պահեց, և երբ

վերջին շունչը կը փչէր, ըսաւ. — Կ'ուզեմ որ
գիտնաք թէ վերջին խորհուրդներս տիկնոջս,
զաւկիս և քրոջս տրուած են — : Յետոյ մար-
մինը Անգլիա փոխադրեցին իր մօրը գիւղին
եկեղեցիին մէջ թաղելու . . . :

Լորա Պայրըն իր մահէն երկու տարիներ
առաջ իր յիշատակարանը գրեց և զայն Մու-
ռիի և Մըրրիի ներկայեց՝ որոնք Պայրընի
մահուանէն վերջ զայն հրատարակեցին :

Ազնիւ բանաստեղծին մահը այնպիսի
դէպք մ'է որ, քիչ անգամ կ'ակնկալուի և
արդէն այս լուրը բոլոր Անգլիացիները յուզեց
և անոնց սրտերուն վրայ խոր տպաւորութիւն
գործեց :

Պայրընի գործերը բազմաթիւ են և մաս-
նաւորապէս նշանակելի, զի ուղղակի հոգիին
կը խօսին, անոր կը գրեն, հոգիին վարդա-
պետութեան զօրաւոր պաշտպաններն են, այս
գործերը մեծ կարեւորութիւն ունին :

Գ Ա Ր Լ Ա Յ Լ

Ամեն ժամանակ և ամեն տեղ Գարլայլ
մեզ կը հիացնէ իր կամքին և նկարագրին
զօրութիւնովը: Կատարեւապէս առանձին գոր-
ծեց՝ բայց որոտաց : Իրեն ուսումնասիրու-
թեան գլխաւոր նիւթ ընտրած էր մարդը և
իր ճակատագիրը : Իր մէջ անձնական արժա-
նիքի այնպիսի զօրութիւն մը համբարած էր՝
որուն միջոցով երեք հրաշալի գործեր ար-
տագրեց :

Արդի ժամանակի ոչ մէկ իմաստասէր,
գրագէտ և կամ բանաստեղծ իր գործերուն
տուած է այսքան խորհուրդ և խուզարկող
տեսութիւններ՝ որքան Գարլայլ իր այս երեք
գործերուն :

Գարլայլ իւր Բասսէնտ Բրէզէնդ գոր-
ծով կը փայլի, որովհետեւ անով կը շահա-
գրգռէ ընթերցողը ի մասին հետազօտելու
մարդը և իր ճակատագիրը: Այս գործին մէջ
մարդկային դժբաղդ ճակատագրին դէմ կը
կռուի և կը բացադանչէ. — Աստուած մոռ-
ցած է դժբաղդները որ մենք ենք — : Այս

գործը դարերու գործ մ'է և դարեր պէտք են, որպէսդի հասկնանք անոր մեծ կազմութիւնը, խորհուրդները և պարզած ճշմարտութիւնները :

Գարլայլ հոգիի մը կը նմանէր, — Աստուծոյ մը պէս ապրեցաւ, տիեզերքի հետ իր թէ բնապէս և թէ բարոյապէս ունեցած յարաբերութիւնը տեսաւ, հասկցաւ թէ՛ օր մը մարդկային էակը գերմարդկային պիտի ըլլար, կեանքը տեսաւ այնպէս՝ ինչպէս մէկը բոցարծարծ կրակը ահեղ մթութեան մէջ կը տեսնէ :

Նուստունեութ տարեկան էր, երբ Տէյլի էնա Աւուրլի գործը գրեց՝ որուն մէջ կ'ըսէ . — Բնական աշխարհը մոգական աշխարհէ մը աւելի կ'ազդէ ինձ, ամեն օր կը տեսնեմ թէ՛ վերացականին մէջ ճշմարիտ բանաստեղծութիւն մը չկայ՝ բայց միայն իրականութեան մէջ . իմ բոլոր խորհուրդներս կեդրոնացուցած եմ սա գաղափարին վրայ թէ՛ բնականը գերբնականի մը պիտի բարձրանայ : Իր եղբորը դարձեալ գրած մէկ նամակին մէջ կ'ըսէ . — Ամբողջ ստեղծագործութիւնը առաւել և առաւել վարդապետական կը թուի ինձ և բնականը՝ առաւել գերբնական :

Գարլայլ բոլորովին անկախ գործեց, որովհետեւ ուրիշ մէկ գործին մէջ կ'ըսէ . — Ես չեմ վնասուեր երկինքը՝ ոչ ալ կը վախնամ դժողքէն . . . միայն ճշմարտութիւնը կը վնասուեմ, ան ուր որ կ'ուզէ թող զիս հոն առաջնորդէ . . . ճշմարտութիւն . . . Ի՞նչ է ճշմարտութիւն . . . Գարլայլ կը պատասխանէ . — Եթէ կը հաւատաս բոլոր հոգիովդ և բոլոր կարողութիւնովդ . . . :

Գարլայլի ուրիշ մէկ գործը . — Լէյալըր տէյ Փամբլիար — կարգաւով կը հիանանք և կը սարսուկնք անոր սիրանոյշ բացատրութիւններէն՝ նամանաւանդ զօրաւոր խորհուրդներէն՝ որոնք մարդս պահ մը կը յափշտակեն և բոլորովին կը թաղեն իմաստասիրական ճոխ և խորախորհուրդ բացատրութիւններու մէջ :

Գարլայլի բոլոր գործերը և նամակները զօրաւոր են, որովհետեւ ուղղակի հոգին կը շփեն և մարդուն ապրելուն նպատակը կը ցուցնեն, կ'արժեն իր բոլոր գործերը ուսումնասիրել, որովհետեւ Գարլայլ դժբաղդ մարդկութեան իմաստասէրն էր :

Գարլայլ թէեւ մեզ ծանօթ չէ այնքան, սակայն եւրոպա ակնածանքով կը յեղյեղէ այս անունը :

1.0 Ն Կ Ֆ Է 1.1.0

Հէնրի Լօնկֆէլլօ Միացեալ Նահանգներուն Փորձելէնտ քաղաքին մէջ՝ 1807, փետր. 27ին ծնաւ :

Պատանի հասակին (14) մէջ Պըրընտուիքի Պատուն գոլեճը մտնելով մի.քանի տարիներ վերջ նոյն հաստատութեան առաջնակարգ ընթարցաւարտը եղաւ :

Թէեւ յառաջագոյն իր հօրը պաշտօնին յաջորդելու որոշում տուած էր՝ սակայն դըպրոցական կեանքին մէջ Միացեալ Նահանգներուն գրական քերթին բանաստեղծութիւններ կը գրէր որոնք անմենէն կը գնահատուէին։ Այս բանաստեղծութիւնները 1839 ին գրքի մը ձեւով հրատարակուեցան գիշերուան ձայները վերնագրին տակ։ Լօնկֆէլլօ իր գրական տաղանդը խիստ զօրաւոր գտնելով դարձեալ նոյն գոլեճը մտաւ և արդի լեզուներու Բրօֆէսէօններուն հսկողութեան տակ գրականութիւնը ուսումնասիրեց և իր զըննութիւնները ընդարձակելու համար գրեթէ ամբողջ եւրօպա, — Ֆրանսա, Իտալիա, Սպա-

նիա, Գերմանիա, Հոլանտա և Անգղիա, — երեք տարիներ պտտեցաւ :

Լօնկֆէլլօ 1829ին Ամերիկա վերադառնալով գրականութեան բրօֆէսէօր կարգուեցաւ և սկսաւ Նորթ Ամերիգէն Ռիվիաի (Հանդէս Հիւսիսային Ամերիկայի) մէջ կենսագրական և գրական բազում յօդուածներ հրատարակել։ Իր առաջին դործը Սպաներէնէ թարգմանութիւն մ'էր։ 1833ին ընթացաւարտ եղած գոլեճին մէջ արդի լեզուներու բրօֆէսէօր կարգուեցաւ :

Իս այս նոր պաշտօնին բերմամբ Լօնկֆէլլօ վերստին ստիպուեցաւ տարիի մը չափ Տանիմարգայի, Շուէտի, Հոլանտայի, Հիւսիսային Գերմանիոյ, Անգղիոյ և Իտալիոյ մէջ ժամանակ անցնել։ 1854ին երբ Ամերիկա վերադարձաւ, Պոսթմի մօտ բնակելով բազմութիւ բարեկամներէ և գրական սերզոյէ մը շրջապատուեցաւ :

Լօնկֆէլլօ երկու անգամներ ամուսնացաւ, որովհետեւ առաջին կինը, երբ օր մը կրակ կը վառէր, հանդերձները բռնկելով, չարաչար կերպով այրեցաւ 1861ին :

Լօնկֆէլլօի արձակ դրածներն են Առդոնէմըրը, որ 1857ին հրատարակուեցաւ, Գա-

վանայի Պատմութիւնը, որ 1849ին թարգմանեց, և իր վերջին գործը, Նոր Անգղիոյ Գրանկանութիւնը, որ 1867ին պատրաստեց :

Լօնկֆէլլօի գրած գործերը քննելով, անոնց մէջ տրամաբանական արտակարգ կարողութիւն կը տեսնենք : 1823ին խիստ կարևոր գործ մը, Բանաստեղծներ և Եւրոպայի Բանաստեղծութիւնը, ընդարձակ ծանօթութիւններով և կենսագրականներով հրատարակեց : 1846ին հրատարակեց զանազան աղբիւրներէ առնուած բանաստեղծական հաւաքածոյ մը, Թիի Վէյլ, որուն ճշգրիտ իմաստը նշանակող բառը չունինք, և որուն իմաստին նայելով այն կը նշանակէ « Ընտիրները Գտնուած » : 1847ին ալ Թիի Իսրէյը հրատարակեց : Ասոնցմէ զատ ունի բազմաթիւ թարգմանութիւններ :

Անգղիական ժողովուրդներու մէջ Լօնկֆէլլօի գործերը խիստ գնահատուած են : Այնչափ մեծ ժողովրդականութիւն չահած է որ կրնանք զինք Ամերիկայի Թէննիսընը կոչել :

Լօնկֆէլլօի բանաստեղծական գործերը երեք դասակարգերու կը բաժնուին : Առաջինին մէջ կը գտնենք մտքին վառվռումը,

խորհրդի պատկերացում և աւիւն : Այս դասակարգին պարծանքն է Էֆսէշսիէօնը (Աւելի Յառաջ) : Երկրորդը գրականութեան մոտեցող պարունակէ, այսինքն՝ ժողովրդական նիւթերու վրայ գրուած : Երրորդը կը պարունակէ մէկ քանի խորհրդածութիւններ, որոնց մէջ նշանաւոր են « Էվանկէլին » և « Հէյլատան » : Լօնկֆէլլօ կրակէ բանաստեղծ մ'էր : Իր գործերը կը վառեն, կը հրդեհեն ընթերցողին միտքը, հոգին և սիրտը : Նամանականք իր երգերը, որոնք առ հասարակ կեանքի սաղմոսին վրայ շինուած են, կը յուզեն և կը համակեն ընթերցողը և պահ մը կը տանին այն կեանքին մէջ, որ գերեզմանին ետեւ կը բացուի և զոր այնքան տխրանոյշ կերպով երգեց բանաստեղծը :

Լօնկֆէլլօի գործերուն վրայ վայրկենի մը մտածումը մեզ սա գաղափարին պիտի առաջնորդէ թէ Ամերիկեան բանաստեղծներուն գերազանցն էր անիկա : Հէյլատան Ամերիկեան բնիկ ցեղերուն բանաստեղծութիւններուն մարմնացումն է :

Արեւմտեքի « Կամքը », « Մրցումը » և « Նկարագիրը » Լօնկֆէլլօն նշանաւոր հանդիսացողին :

Ճ Ո Ր Ն Ս Ը Ն

Ճորնսըն « Ռամիկներու Բանաստեղծ » տիտղոսին արժանացող առաջին անձն է Նորվէկիայի մէջ :

Իր անսահման տաղանդին առաքինութիւն միացուցած էր : Երբ բերանը բանար, կարծես թէ ժողովուրդն էր որ կը խօսէր : Երբ երգ մը գրէր, երկու ամիսներ չանցած բոլոր ժողովուրդին բերանը կ'ըլլար : Բոլոր յօրինած սրտագրաւ երգերուն նիւթերը ամբողջ Նորվէկիայի դաշտերը, տուները, ևն., ևն. : Իր պատմութիւնները, սղօրգութիւնները, ամէնքն ալ, ժողովրդական են, այնպէս որ եթէ զանոնք կարդանք, այսօր ամբողջ Նորվէկիայի անցեալ և ներկայ պատմութեան, բարքերուն և կեանքերուն կը տեղեկանանք :

Ճորնսըն Հիւսիսային Նորվէկիայի գաւառներէն մէկուն մէջ 1832ին ծնաւ : Այդ լեռնային դաւառին վայրենի գեղեցկութիւնը՝ Ճորնսընի բանաստեղծութեան նախնական դասը աւանդեց, որ այդ դասով փորձառու

բանաստեղծի մը մտածիպարը իւրացուց : Տաներկու տարեկան հասակին մէջ պետական դպրոց մը մտաւ : Իր դաստիարակը բնութիւնն էր : Երբ վագանձայի տութիւ տուն կը վերագառնար, բոլոր ժամանակը թափառելով և բնութիւնը ուսումնասիրելով կ'անցնէր :

Մէկ քանի տարիներու ուսանողութեամբ վերջապէս յաջողեցաւ համալսարան մը մանել : Հիմա գեղեցիկ երիտասարդ մ'էր : Իր զոյգ մը կապոյտ և վառլուռն աչքերը Նորվէկիայի մը լրջութիւնը կը ցուցնէին : Սակայն, դժբաղդաբար, համալսարանական կեանքը իր սրտայոյզ կողմերը ունի :

Իր լոյս ընծայած առաջին գործն « Արեգ-նաւէտ Բլուր »ն է, որուն մէջ գլխաւորապէս Նորվէկիայի լեռնագաւառներուն և նոճիներուն վրայ կը խօսի : Այս գործը խիստ մեծ ընդունելութիւն գտած է, որովհետեւ պարտականած խորհուրդները ամբողջ ժողովրդին հասկնալի են :

Այս գործը բոլոր եւրոպական լեզուներուն թարգմանուած է : Փանի մը տարիներ առաջ ալ « Մէր և Կեանք Նորվէկիայի Մէջ » խորագրով Անգղիերէնի թարգմանուեցաւ : 1858ին երկրորդ գործը, « Առմ », երեան եկաւ,

որ, գլխաւորապէս, Նորվէկիայի նկարագրին վրայ կը խօսի: Նոյն թուականին երկու ողբերգութիւններ ալ, «Ճակատամարտներու մէջ» և «Հիւլդայի Ոստումը», գրեց: Երկուքն ալ ժողովրդական առակներու վրայ յօրինուած են:

Ճորնսընի երկրորդ ողբերգութիւնը, «Հիւլդայի Ոստումը», սիրատարփիկ, անսպառ հուր մ'է: Էյլըֆ Ֆինսըն Հատիք Աշաքսընի կինը, Հիւլդան, կը սիրէր: Տիկին Հիւլդա Էյլըֆ Ֆինսընի նկատմամբ ունեցած անուշ սէրը մարմնացնել կ'ուզէր...: Իրարու համար վառուած էին: Տիկինը լքեց ամուսինը... դիմեց սիրահարին, իրար սիրեցին և...: Այս է գործին գլխաւոր առարկան...:

Ճորնսըն քանի մը անգամ պետական վարժարաններու տնօրէն կարգուեցաւ. առաջին անգամ Պէրկնի և յետոյ Քրիստիանիայի մէջ: Տարակոյս չկայ թէ իր այս գիւրքին մէջ հասարակութեան սրտին մէջ շարժում մը, եռանդ մը, սէր մը արուեստներու մասին յառաջ բերաւ:

Եթէ ետ նայինք վերջին քսան տարիներուն այն յիշատակելի գործերուն երկար շարքերուն վրայ, որոնք Ճորնսընի անմահ գրչին

արդիւնքն են, չենք կրնար անտեսիլ անոր հանճարին զարմանալի փորձառութիւնը: Իր ստեղծիչ ներգործութեամբ գրականութեան ամէն ճիւղերուն մէջ առաջնութիւն ստացաւ:

Ժողովուրդ մը բարձրացնելու համար ժողովրդական բանաստեղծներ արտագրել պէտք է:

Ա. Լ. Ֆ. ՈՆՍ ՏՈՏԷ

Ալֆոնս Տոտէ⁽¹⁾, բառին բուն նշանակութեամբ, իր գործին տէրը և անվիճելի վիպասան մ'է: Իր գրական արտագրութիւնները երբ կը կարդանք, կարծես թէ մեր ձեռքն է պատկերը, որուն մէջ կը տեսնենք բոլոր պատմուածները: Մենք մեծահամբաւ արքիսքի մը վրայ կը սքանչանանք, բայց այդ բոլոր չէ թէ ստորնագոյնները կ'արհամարհենք: Ոչ, այլ նուազ կը գուրգուտանք իր վրայ քան գերազանցենք: Ես միշտ մասնաւոր խանդաղատանք մ'ունեցած եմ Ալֆոնս Տոտէի վրայ:

(1) Ամերիկացի գրողէտի մը քննադատութիւնը:

Այս, «Լեքրը Տը Մոն Մուշէն»ը մեծ ուշադրութեամբ կարդացի, և այնքան ազդուեցայ որ Ալֆոնս Տոտէն պաշտեցի և գիտցայ թէ անիկա ինչ ապագայ պիտի ունենայ :

Տոտէ առաջին անգամ պատմութիւն մը, «Փրոնն ժէօր է Բիպէր Էնէ», հրատարակեց : Այս գործը, որ թէև Փրանսական Ազգեմիայէն պատկուած էր, զիս այնքան չափազանց Սակայն երբ երկրորդ անգամ զայն կարդացի, որքան հրճուեցայ, ինչքան հետաքրքրական բաներ կը պարունակէր : Պէտք է նաև ըսենք թէ Տոտէ սնամէջ ծառերու նման գործեր ալ ունի, ինչպէս «Փրոնն ժէօն»ը⁽¹⁾, որ աւելորդապաշտական անհիմն գաղափարներով լեցուն է : Առնենք միւս մէկ մութ գործը, «Անտէ Մառան», որ տիկինի մը առանց պաշտեցի տաք տարի Իռլանդացի բժշկի մը հետ կենակցիլը կը պատմէ : Այս ալ վերը յիշածէս բնաւ չտարբերիր :

Սակայն հիանալի շատ գործեր ալ ունի Տոտէ : «Լէ Ռուա»ին մէջ Բարիզեան կենցաղավարութեան իրական պատկերը կը տես-

(1) Այս գործը մէկ քանի բաժանումներ ունի . ոմանք սքանչելի են, իսկ ոմանք՝ հակառակ :

նենք : Առնենք միւս վեմ գործը, «Նորմա Ռումէսդան»ը, որուն գեղեցկութիւնը միշտ պատկերին և տրամաբանութեան մէկտեղ ձուլուելուն մէջ կը կայանայ :

Էմիլ Զոլա, խիստ բարեկամական ոգիով Տոտէի գործերէն ոմանք քննադատելով, կ'ըսէ. «Այդ գործերուն մէջ երեցած անպատշաճ առասպելները կը վերաւորեն և կը նոսմացնեն Տոտէի հիանալի պատկերները, խորհուրդները և ոճերը : Օրինակ մը կը հաստատէ զայդ : Հարաւային Փրանսայի մէջ գեղջուկ բաւական գեղեցիկ երիտասարդ մը կար : Բարիզեան օրիորդ մը, նշանաւոր Փրանսացի մը աղջիկը, գեռ երիտասարդուհի, սիրուն, երեւակայական, վիպական, մտացի, կարճ խօսքով գիցուհի մը, Հռովմի մէջ այդ գեղջուկ երիտասարդին խաղալը տեսնելով, անոր անսահման սիրով կը կապուի : Երբ այդ երիտասարդը բազմ վնասուելու համար Բարիզ կու գայ, երիտասարդ աղջիկը, վառուած անոր սիրով, անմիջապէս իր մէկ լուսանկարին վրայ կը գրէ երեք խօսքեր, որոնցմով այդ գեղջուկ երիտասարդին կը յայտնէ թէ խիստ սիրահարուած է իրեն, և թէ կը պաշտէ զինք, և կը զրկէ անոր լուսանկարը :

Սակայն այս սիրազեղուն լուսանկարն իր նախանձոտ քրոջը ձեռքը կ'իյնայ... : Օրիորդը ասոր նման ուրիշ դժուարութիւններու ալ հանգիպելով, գեղջուկ երիտասարդին, Վալժամուրի, անսպառելի սիրով կը հալի և կը մաշի, մինչև որ իր փափուկ հոգին, որ կեանքի էն սքանչելի ծաղիկին, մարմինին, մէջ կը գտնուի, նուաղեցաւ... մեռաւ... :»

Այս գործը ցարդ Տոսէի գրչէն ելած ամենէն սիրուն, զարմանալի և հիանալի պատկերները կը կրէ, և մեծ ազդեցութիւն ըրած է Զոլայի վրայ, որ իր գաղափարը կը յայտնէ ըսելով. «Ամբողջ գործը զօրաւոր է, ստեղծուած գաղափարները յանդուգն են, մասնաւորապէս կիները կը հաճեցնեն, պատմութիւնը յուզիչ է, մարդը կը լացնէ. փափուկ, մտացի, գեղեցիկ աղջիկ մը սիրոյ անսպառ կրակին չգիմանալով զոհուի... :»

Էմիլ Զոլա, այս գործին մէջ Տոսէի արժանիքը ի վեր հանելէ վերջ, հետեւեալ կէտերը կը քննադատէ. «Արտակարգ գեղեցկութեան, մեծութեան և ուրիշ առաւելութիւններու տէր եղող Բարիզեան օրիորդ մը գեղջուկ երիտասարդ մը սիրէ և մինչև իսկ անոր սիրոյն զոհ ելթայ... Ընչ անպատշաճութիւն :»

Արփոնս Տոսէ պաշտելի վիպասան մ'է : Բայց պէտք չէ որ ամէն բան իր անձնականին սեպհականենք, որովհետեւ Պրանսայի գրականութիւնը և քննադատները իրեն խնդրի մը խորը թափանցելու յատկութիւնը տուին : Տոսէի գրիչը կրակ մ'է, որուն բերնէն հաճոյք և ցաւ կայծակի արագութեամբ կը թռին և հսկայ հատորներ կը լեցնեն, կը յուզեն ընթերցողը... այդ գրիչը պատկերներ տեսնելու և շինելու գործիք մ'է :

Արփոնս Տոսէ նորովիսք մ'է : Գրեթէ երբէք հին բաներ չգրեց : Միշտ արդի գրականութիւնը, արդի քաղաքականութիւնը, մէկ խօսքով, արդի կեանքը գրեց և կը գրէ : Իր գործերը մասամբ ֆիզիքականի և մասամբ բարոյական կեանքի պատկերացումներ են՝ կապակցուած իրական փորձառութեան և զգացումներու... երեւակայութիւնը յաճախ նիւթին հետ չփման մէջ է և նիւթը իր ամէն պարագաներով ըմբռնուած :

Տոսէ շատ բաներ կը բացատրէ, բայց աւելի ներկայ կեանքին վրայ իր կարծիքը կը յայտնէ ու նաեւ հազարաւոր պատճառներու վրայ կը յայտնէ իր զգացումները, զորոնք «Լեթրը սը Մոն Մուլէն»ի, «Գոնը սը

Լէօնսի»ի և «Լա Բըթիք Շոգ»ի մէջ կրնանք գտնել: Բարիզ քաղաքը իր արքիսքական երեւոյթով Տոտէի հարստութեան աղբիւրն էր, և այժմ ինք Բարիզի ամբողջ սաացուածքն է: Իր գործերուն մէջ ամբողջ Բարիզի կեանքին կը հանդիպինք: «Լք՝ Նապոստ»ը և «Լէ Ռուս»ն կենդանի տիպարներն են:

«Լէդրը տը Մոն Մոշէն»ի գործը ի՞նչ սքանչելի ամառ մը կը նկարագրէ. «Վարդերը և դիւմերը օդը լեցուցած են իրենց անոյշ բոյրերով: Ճերմակ ժայրերը հեռուն, հորիզոնին մէջ մասամբ կորսուած են... փոքրիկ Ալպուհինները կը մագլցին լեռներու վրայ...» Ասոնք ամէնքն ալ իրական գոյներով պատկերացուած են:

Ալֆոնս Տոտէ իբրեւ վիպասան դարուստ փառքն է, մասնաւորապէս, Ֆրանսայի: Ուրիշ վիպասաններու վրայ ունեցած առաւելութիւնը այս է որ իրեն իբրեւ մասնաճիւղ ներկայ կեանքը, իր ամէն հանգամանքներով, ընտրեց: Տոտէ փայլուն, փափուկ, յանդուգն վիպասան մ'է, և իր ոգին կը թռչի կամայ, հոգատարութեամբ, կէտէ կէտ, զանոնք լոյսի մէջ բերելու համար:

ՈՒԻԼԵԸՄ ՊԼԷՔ

(ՆԿԱՐԻՉ ԲԱՆԱՍԵՂԾ)

Իբրեւ քնարերգակ բանաստեղծ մը Պլէք⁽¹⁾ աւելի յարգանքի և ուշադրութեան արժանի է, որովհետեւ իր խորախորհուրդ գործերը մաքուրութեան ամենէն մութ խաւերը կը թափանցեն: Անկարելի է յատակ ըմբռնումով մը մեր մտքին մէջ պարսկակել Պլէքի հանճարին սահմանաւորութիւնը և գիտնալ այն ուղղութիւնը, որոնցմով կը գործէր:

Ուիլեմ Պլէք 1757ին Լոնտոնի մէջ ծնաւ, և 1827ին դարձեալ Լոնտոնի մէջ մեռաւ, կեանքին 70 տարիները ծննդավայրին մէջ անցունելով: Ինք աղքատ էր, բայց մտքով՝ գերազանց հարուստ: Մտաւորական արուեստներու մասին ունեցած ընդունակութիւնը՝ իրեն զննելու իմաստութիւն, բանաստեղծական փորձառութիւն և մարդկային կեանքին նկատմամբ խորաթափանց տեսութիւն տուաւ: Ուիլեմ

(1) Ֆրանսացի գրագէտի մը հիացումը Պլէքի վրայ:

Պէ՛ք պատկեր մը նկարելով չէ՛ր բաւականա-
նար, այլ անոր վրայ երկար ուսումնասիրու-
թիւն մը կը հրատարակէր:

Այսպէս է նկարներէն մին, Գերեզմա-
նը, զոր իր «Մատաղներուն Գիշերուան Խոր-
հուրդները» գործին մէջ երկարօրէն կը նկա-
րագրէ: Հրեշտակ մը մեռելի մը հողակոյ-
տին վրայ տխրանոյշ փողը կը հնչեցնէ: Մե-
ռելին ոսկորները կէս մը հողակոյտէն բարձ-
րացած կ'ունկնդրեն այդ նուագին... Այս
նկարին վրայ ըրած ուսումնասիրութեան մէջ
իր նպատակը քաղցր, պարզ, այլ վեհ խոր-
հուրդներով պարզած է: Ունի ուրիշ գործ
մ'ալ, Երիտասարդներուն Մահուան Քունը,
որ հիացումի անհուն գանձ մ'է:

Պէ՛քի յատկութիւններուն գերազանց
լուսաբանութիւնը իր տեսարաններ գծագրու-
լու և նկարագրելու արտակարգ կարողութեան
մէջ կը գտնենք: Ինչպէս «Արիմատացի Յով-
սէփը Ալպիոնի Ժայռերուն Վրայ», զոր թէև
Միքայէլ Անճէլոյի հետեւողութեամբ նկարած
է, սակայն անոր խիստ բնականութիւնը, մաս-
նաւորապէս ստուերին ջուրին մէջ իյնալը,
պատկերին սխրալի և մեղանոյշ գեղեցկու-
թիւն մը կու տայ:

Պէ՛քի նամակները, խորհրդածութիւն-
ները, գրութիւնները և կեանքին ամբողջ ա-
րարքները հոգեկանութեան մը գոյութիւնը
կ'ապացուցանեն: Միայն հոգեկան մարդիկ
հոգեկան բաները ճշգրիտ նկարագրել կարող
են: Պէ՛քի երիտասարդութեան ժամանակ
ունեցած երեւակայական կեանքը, զօրու-
թիւնը և խղճի լուսով ու կեանքով համակ-
ուիրը գիտնալու համար բաւական է կար-
գալ անոր հիասարսուռ նկարագրութիւնները,
«Գառնուկը», «Կորսուած Փոքրիկ Աղջիկը»,
«Գտնուած Փոքրիկ Տղան», «Տրտում Տղան»,
«Ձուարթ Տղան», որոնց մէջ բանաստեղ-
ծութիւններու փորձառութիւնը կատարելա-
պէս կը փայլի: Ուրիշ զմայլելի նկար մ'ունի,
«Ենովք»: Համակ բոցերէ պաշարուած, նստած
է հրեղէն կառքի մը մէջ, որուն մարմինին
մէկ մասը բոցերէն դուրս կը գտնուի: Իր
հանդարտ, խաղաղ և անվրդով դէմքը,
կրակ ու բոցին մէջ, վեհափառութիւն մը
հագած է: Ձեռքերէն երկու կրակէ գիծեր
մինչև հրեղէն ձիերը կ'երկնան: Բերկրախառն
արտմութեամբ կայնած է Եղիա, որուն ու-
սերուն վրայ մազերը կրակէ շերտերու նման
կը ցանցնուին: Իսկ կառքը իր հրեղէն մեծ

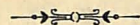
անինները երկնքի շքեղ, շառագունած և դեղին ամպերուն մէջէն կը թաւալէ :

Ճշմարտիւ եթէ Ուիլեմ Դէք իբրեւ կատարեալ արքիսք մը պիտի ընդունինք, պէտք է նաև զինք ճշմարտ մարգարէ մը նկատենք . որովհետև անոր գործերը մարգարէական պայծառութիւն կը պարունակեն , մասնաւորապէս «Իրախտի Դռները», «Ալպիոնի Աղջիկներուն Երևակայութիւնը», «Ամերիկայի Ապագան», «Մահուան Դուռը», «Ուրախութեան Օրը», «Լուիզի Երգը» և «Միկտոն» :

Յորին համբերութեան վրայ գրած գործը ամենէն նշանաւորն է , զի հոն տրամաբանական բացատրութիւններ կը գտնենք : Այս դրքին մէջ իմաստասիրական խուզարկութիւն մը կը տեսնենք կեանքի և մահի , բարիի և չարի նկատմամբ : Այս պատմութեան նկարը հետեւեալ կերպով գծած է . «Աստուած , բազմութիւ հրեշտակներէ պաշարուած, բոցերու մէջ նստած է , երկնային լոյս մը ամէն տեղ ողողած է , իր երկու հզօր բաղուկները երկնցուցած է . Աջին տակ գեղեցիկ հրեշտակ մը քանի մը նոյնաներու բաշերէն բռնած կը կենայ : Իսկ միւսին տակ ժանտ Սատանան գոխոյն տարտամ կմախքով և երկու չրատարտու

օձերով ահաբեկ նստած է , մինչ Յոր և իր կինը , աննկարագրելի յափշտակութեան մէջ սուղուած, Աստուծոյ կը նային . . . : Յորին երեք բարեկամներն ալ, մահու դողով համակուած և ալլալած, կ'ուզեն փախչիլ :»

Ուիլեմ Դէք բարոյագէտ նկարիչ , բանաստեղծ և իմաստասէր մ'է : Իր գրածները ուսումնասիրելու համար , փափուկ , խորին իմացականութեան և տրամաբանական կարողութեան կը կարօտինք :

ՀԵԼԼԵՆ ԶԻԳԱ

Այս խիստ նշանաւոր տիկինը բոլոր Եւրոպայի ծանօթ է : Իր գերահրաշ հանճարին շնորհիւ երևան բերաւ նշանաւոր հեղինակութիւններ , որոնք ամենէն գնահատուեցան : Իր խորհուրդները խորունկ են և ազատ , զննութիւնները՝ անսահման , իբր հեղինակունհի համայնագէտ , ճամբորդող , արքիսք . պատիւ արդի ժամանակի իգական սեռին :

Իր գործերը խորհուրդի , հանճարի և

կատարեալ ուսումնասիրութեան արդիւնք են : Իր ճամբորդութիւնները տասնևհինգ գիրքեր կը լեցնեն : Ասոնցմէ զատ զանազան օրաթերթերու տուած է երեք վէպեր և բազմաթիւ նիւթերու վրայ գրուած յօդուածներ, որոնք այլ և այլ գրական ընկերութիւններէ վկայուած են : Տէպա օրագրի խմբագիրներէն մին, Մուա Տէշանէլ, կրտէ. «Իր գործերուն իւրաքանչիւրը մարդս կը հիացնէ . . .» ճամբորդական գիրքերէն մին, «Ամառ Մը Պանուբի Եղերքներուն Վրայ», հեղինակուհին Ռումանիայի մասին ունեցած ճշգրիտ տեսութիւնները կը մարմնացնէ : Իբր արքիւք մեծ համբաւ կը վայելէ : Իր նկարները ամէն տեղ մեծ ընդունելութիւն գտած են : 1854ին Սբ. Բէթըրսպուրկի ցուցահանդիսին մէջ փայլեցան իր երկու նկարները, Նոճի և Արմաււենի, որոնց համար Հէյլէն Զիգա արծաթ միտալ մ'ընդունեց : Հէյնս այս նկարներուն գեղեցիկ բանաստեղծութիւն մը ձօնած է :

Հեղինակուհին, հիւսիսի տեսարաններէն դիւթուելով, այդ նկարները գծադրեց : Նշանաւոր Շուէտցի բանաստեղծուհի, Օր. Պուէմըր, Աթէնքի մէջ վառ երեւակայութեամբ խօսեցաւ հիւսիսի տեսարաններուն

և Սքանտինաւիան թերակղզիին անթիւ, ընդարձակ նոճիներու անտառներուն վրայ, որոնց նկարագրութենէն մէկ մաս մը կը գնեմ հոս . «Հիւսիսային ձմեռուան վայրենի վեհափառութիւնը յաւիտենական ձիւնով մը կը ծածկէ այդ երկրին թափանցիկ մթնոլորտով ծածկուած անձայր անտառները, որոնց մէջ արեգակին ճառագայթները հազիւ կը թափանցեն, իսկ անոր ընդարձակ, անբոյս ժայռերուն յաւիտենական լուծիւնը միայն կը վրդովուի աղմկալից բալխիւններու արագ վազվառուքներէն, որոնք հեշտին բանաստեղծութիւն մը կը յօրինեն :»

Հեղինակուհին հեղինակած գիրքերուն մէկ քանի էջերը ուսումնական ընկերութիւններէ իրեն ի պատիւ տրուած տիտղոսներով լեցուած են : Վիպական մոգիչ զօրութիւն մը կար այս կնոջ կեանքին մէջ : Ուսման և զարգացման պատճառով ամենուն պաշտելի եղաւ : Զգացած էր թէ մոգի մեծութիւնը կեանքի մեծութեան հաւասար պէտք էր ըլլալ : Եւ այսպէս իր անձին միացուցած էր նկարագրի զօրութիւն : Սիրահար էր ճշմարտին, բարիին և գեղեցկին : Խիստ փափուկ և շնորհալից, համակ սէր, համակ զգացում էր :

Իր արտակարգ գեղեցկութիւնը կատարեալ առողջութեան և հանդարտ կենցաղավարութեան արդիւնք էր :

Հէլլէն Ձիգա Վալաքիոյ Պըշըրէսթ քաղաքին մէջ 1829 Յունիւ 29ին ծնաւ : Մայրը, Ալպանիացի մը ըլլալով, իր ծնանելէն երկու տարիներ առաջ Վալաքիա գնաց, իսկ հայրը Միքայէլ Ձիգան էր :

Հէլլիստէս Ռատէլըսքըն, բնիկ Ռումանացի բանաստեղծը, փոքրիկ հասակէն Հէլլէնի ձօնեց բանաստեղծութիւն մը, որ ի պատիւ իրեն եղած շատ մը գրութեանց երևելիներէն է : Իր պարզ և բնական գեղեցկութիւնով աւելի կը հետաքրքրէ ընթերցողը քան այն վառվռուն և բոցեռանդ երգերը, որոնք իրեն ի պատիւ երգուեցան : Նաև այս առաջին բանաստեղծութիւնն է, որ գեղեցիկ անուշով մը «էլէնիցա» կը կոչուի :

Տրիգլտանի մէջ, Անգղիական և Գերմանական գրականութիւնները ուսումնասիրելով, «Պսակեալ Յարուեստ» տիտղոսին արժանացաւ :

Գերմանիոյ Ֆրէտէրիք Ուիլհելմ Թագաւորը անգամ մը բոլոր բանաստեղծները իր պալատը հրաւիրեց, և խնդրեց որ իւրաքան

չիւրը մէկ մէկ բանաստեղծութիւն կարդայ . . . : Հէլլէն Ձիգա, իր «Բնութեան Պատկերը» անունով բանաստեղծութիւնը առնելով, գեղանի գէմբով ելաւ և քաջաբար թարգմանեց բանաստեղծութիւնը : Թագաւորը, զարմացած և հիացած անոր շնորհալից ձևերէն, հարցուց . . . «Ո՞վ է այդ աղջիկը, որ Վէնիսի նման կը նայի և Աթենասի պէս կը խօսի . . . » : «Հէլլէն Ձիգան է,» պատասխանեցին :

Իր բոլոր յօրինած գիրքերը, ընդհանրապէս, Գերմանական, Իտալական և Ֆրանսական Զուիցերիա կը կոչուին : 1860ին երևան ելան իր գլխաւոր գործերը, «Առանձնական Կեանք» և «Կինը», որոնք պատկառանք ազգեցին Եւրոպայի : Այս Ժամանակ Լոնտոնի Գրական Ակադեմիան հետեւեալ յայտարարութիւնը հրատարակեց . «Հէլլէն Ձիգա, համայնագէտ գրագիտուհին, Եւրոպական բարձր համբաւ կը վայելէ :»

Նոյն տարին երկու քոյր հեղինակուհիներ, Հէլլէն Ձիգա և Օր. Պուէմըր, Աթէնքի մէջ իրարու հանդիպեցան : Աթէնքի մամուլը ուրախութեամբ ողջունեց այս երկու պաշտելի հեղինակուհիները :

Աթենացի բարձր վարժարանի մը տնօրէնը

կ'ըսէ . «Հէլլէն Զիգայի եկած օրը գացի զինքը տեսնելու և շագանակի անտառներուն մէջ գտայ : Իրեն նկատմամբ կազմած գաղափարս սա եղաւ թէ աշխարհի տիկինն էր որ կը տեսնէի . տակաւին գեղեցիկ , 30-35 տարեկան : Իր անբիծ գէմբը , զգուշութեամբ նկարուած յօնքերը , գեղեցիկ , մութ աչքերը զինքը գեղեցկութեան տիպարին կը հասցընէին . . . իր հոգին ու կեանքը առա՛ծ մ'է խորագննին . . . »

Օր . Պռէմբը , անհուն հիացումի մէջ խորասուզուած , կը գրէ . «Երեկոյին Հէլլէն Զիգայի հետ իր պատշգամին վրայ կը կայնիմ : Լրացեալ լուսինը արշալոյսին կողմէ իր փառքը կը սփռէ Հէլլէնի գլխուն արծաթէ պսակին վրայ : Մութ , գորշ մազերուն մէջ պահուած ճերմակ գոհարները կը փայլին արտասովոր , մինչ մեղմաղձական յափշտակութեամբ անիկա թռած . . . խորասուզուած է հեռուն , մութ , անսահման միջոցին մէջ . . . այս բոլորին , աննման գեղեցկութեամբ համակուած , իր նայուածքը ուղղած է հեռուն : Ո՛հ , այս պաշտելի էակը անմահութեան փառքը հագած կը վերանա՛ր լուսնի այերային ալիքներուն մէջ միանալու անմահներուն պարերգին , ու

րոնք գիշերուան այս խորհրդաւոր ժամուն և լուսթեան մէջ եկած էին մեր խեղճ երկրագունաին մօտ մահկանացուներս ծաղրելու :

Արշալոյսի և վերջալոյսի դիցունհիներէն աւելի գեղեցիկ եզով այս էակը երբ ժպտէր , լուսինը կը սարսուար . իսկ երբ տրտմէր , բնութիւնը համակ կը սգար . . . անիկա երկնային էակ մ'էր և ոչ թէ երկրաւոր : Անիկա տակաւին երիտասարդ է մաքով , հոգիով և շնորհքներով . երկար կեանք , առողջութիւն իրեն թէ հոգեկան և թէ մարմնական :»

Եթէ կ'ուզենք Հէլլէն Զիգայի վրայ աւելի ծանօթութիւն , ուսումնասիրենք իր բազմաթիւ գործերը , և հոն պիտի սորվինք թէ կին մը գրականութեան ի՞նչ զարկ տուաւ : Առնենք «Պտոյտ Մը Լակոյոյ Մաթէօսի եղբրքներուն վրայ» , 80-90ի չափ ճամբորդական գործերը : Լրջօրէն ուսումնասիրենք զանոնք : Յայնժամ սա գաղափարին պիտի հասնինք թէ ֆիզիքական , հոգեկան և իմացական գեղեցկութիւնները կեդրոնացած էին իր վրայ :

Հանճար , հմուտութիւն և ուսումնասիրութիւն զինքը աշխարհի էն հիանալի և պաշտելի էակը ըրին :

ԼԷՈՆԱՐՏՈՅ ՏԸ ՎԻՆՉԻ

1452ին Գաթթեյլա տը Վինչիի մէջ ծնաւ տղայ մը, որուն հայրն էր Բիէռ Վինչի և մայրը՝ Քաթարինէ :

Այս տղան Լէոնարտոյ անունով մկրտուեցաւ : Մանուկ հասակէն իմացական բարձր կարողութիւն և ուսանելու անզուսպ տենչ մը ցուցուց, և կարճ ժամանակի մէջ ամբողջ մաթեմատիկի գիտութեան տիրացաւ :

Լէոնարտոյի ճաշակը զինք կ'առաջնորդէր քաղաքին գաշտերը թափառիլ և ուսումնասիրել բնութիւնը — կանանչ բլուրները և ծաղիկները, որոնցմով Ֆլորէնս քաղաքը պաշարուած էր : Այս մարդկային էակը իր ուսումնասիրութիւններով լինչ լոյսեր բերաւ :

Մահուան ժամանակ գրեց իր բազմաթիւ գործերէն տասներեքը, որոնցմէ մին «Թոճիյէ Արչանքիյէ» կը կոչուի : Այս անունը տրուած է գործին մեծութեանը նայելով, որ Միլանի Ամպրոսեան թանգարանին մէջ կը գըտնուի : Այս տասներեք գործերէն ոմանք Բարիզի,

ոմանք Բրիտանական և ոմանք ալ Ուինտսորի Թագուհիին գրադարաններուն մէջ կը գըտնուին : Այս գործերուն մէջ հեղինակին զննող միտքը յստակ կերպով կը փայլի : Ֆլորէնս քաղաքը իր գեղեցկութեամբ համբաւաւոր էր : Եւ բնական էր որ Լէոնարտոյի պէս զաւակ մը ուսումնասիրութեան առարկայ ընէր այսպիսի քաղաք մը և բնութեան մոգիչ երեւոյթը : Յօրինած գիրքերը բուսականութեան բոլոր օրէնքները կը պարզեն : Շատ հաւանական էր որ բուսականութեան վերաբերեալ գործերը տղայութեան ժամանակ յօրինեց : Տղայ էր երբ փայտին, կեղեկին և տերեւներուն կեդրոնական ցօղուններէ իրենց սնունդները առնելու օրէնքը գտաւ : Իրերը լոկ զննելով չէր գոհանար, այլ խնդրին առելի գիտական ձև մը տալու համար գործողութեան կը սկսէր : Ամէն տեսած բաներէն գիւտ մը կը ստեղծէր, մասնաւորապէս ծառերուն և ծաղիկներուն ներգործիչ բնութեան վրայ : Լէոնարտոյ նաև նկարիչ մ'էր անզուգական, և իր խորհուրդներուն առաջին մարմնացումն էր կոյսի մը պատկերը, որուն քով ամանով լեցուն ջուր կար, և որ բնութեան էն սիրուն և ճշմարիտ ծաղիկները կը պարունակէր, և,

դարձեալ, որոնց գունագեղ թերթիկներուն վրայ ծիրաներփեան կը փալվիէին ցօղին կաթիլները :

Բայց միայն բուսականները չէին որ զինքը ուսումնասիրութեան կը հրաւիրէին, այլ հեղամբմունջ առուակները, որոնք հազարաւոր փրփրուռեցիկ պղպջակներ պայթեցնելով կը վազէին հեռուն, մինչև որ կը կորսուէին աներևոյթ գաշտերուն մէջ, իր հետաքրքրութեան առարկաները կ'ըլլային : Արնոյի ընդարձակ ջուրերը օրն ի բուն ուսումնասիրելով գաղափարականը գործնականի կը մարմնացնէր, և ջրաբաշխական բազմաթիւ գործեր գոյութեան կը բերէր :

Ձգած գիրքերէն կ'իմանանք թէ ջրանցքներուն նկատմամբ ալ մեծ հետաքրքրութիւն ունեցած էր : Հնարեց մեքենաներ, որոնց շնորհիւ ջուրերը ցած տեղերէն բարձրերը կը հանէր : Երբ պատանի էր, բացաւ ջրանցք մը, որուն շնորհիւ Արնոյ Բիզայի և Փրփէնտի մէջ ինկաւ : Ուրիշներ այս կերպը 200 տարիներ վերջը գործադրեցին :

Լէոնարտոյ ցուրտ, մթին և խոնաւ տեղեր կ'աշխատէր, սակայն իր այս ցած վիճակէն շուտ բարձրացաւ : Անգամ մը տեսաւ որ

մարդիկ մարմարէ քարի ահագին զանգուած մը բնական զօրութեամբ, ուժասպառ, կը ջանային չէնքի մը վրայ հանել : Լէոնարտոյ իսկոյն իր սենեակը առանձնացաւ, և աշխատութեամբ հնարեց մեքենականութեան հազար տեսակները, որոնց մէջ ճախարակի դրութիւնն ալ կար, և այսպէս հանրութեան գործերը դիւրացուց :

Լէոնարտոյի նկարչութեան և քանդակագործութեան հրաշալի արտադրութիւնները ցարդ կը մնան : Միլանի մէջ երկու հոյակապ գործեր սկսաւ, Փրանչիպոյ Սֆորչոյի արձանը և Յիսուսի վերջին ընթրիքը (նկար) : Այս վերջինը Սանթա Մարիա եկեղեցիին մէջ կը գտնուի : Ասոր միջոցով Լէոնարտոյ Իտալիոյ նկարիչներուն գերազանցը հռչակուեցաւ : Միշէլ Անճէլոն ևս ասոր չէր հաւասարեր, միայն Ռաֆայէլը բացառութիւն կը կազմէր :

Լէոնարտոյ իր բոլոր կեանքը ուսումնասիրութիւնով անցուց : Երիտասարդներուն մէջ գեղարուեստներու ճաշակ արթնցուց : Իր թէ ֆիզիքական և թէ նկարագրին գեղեցկութիւնները նկարներուն գեղեցկութեանը կը հաւասարէին : Միտքը անհուն գանձ մ'էր, որ

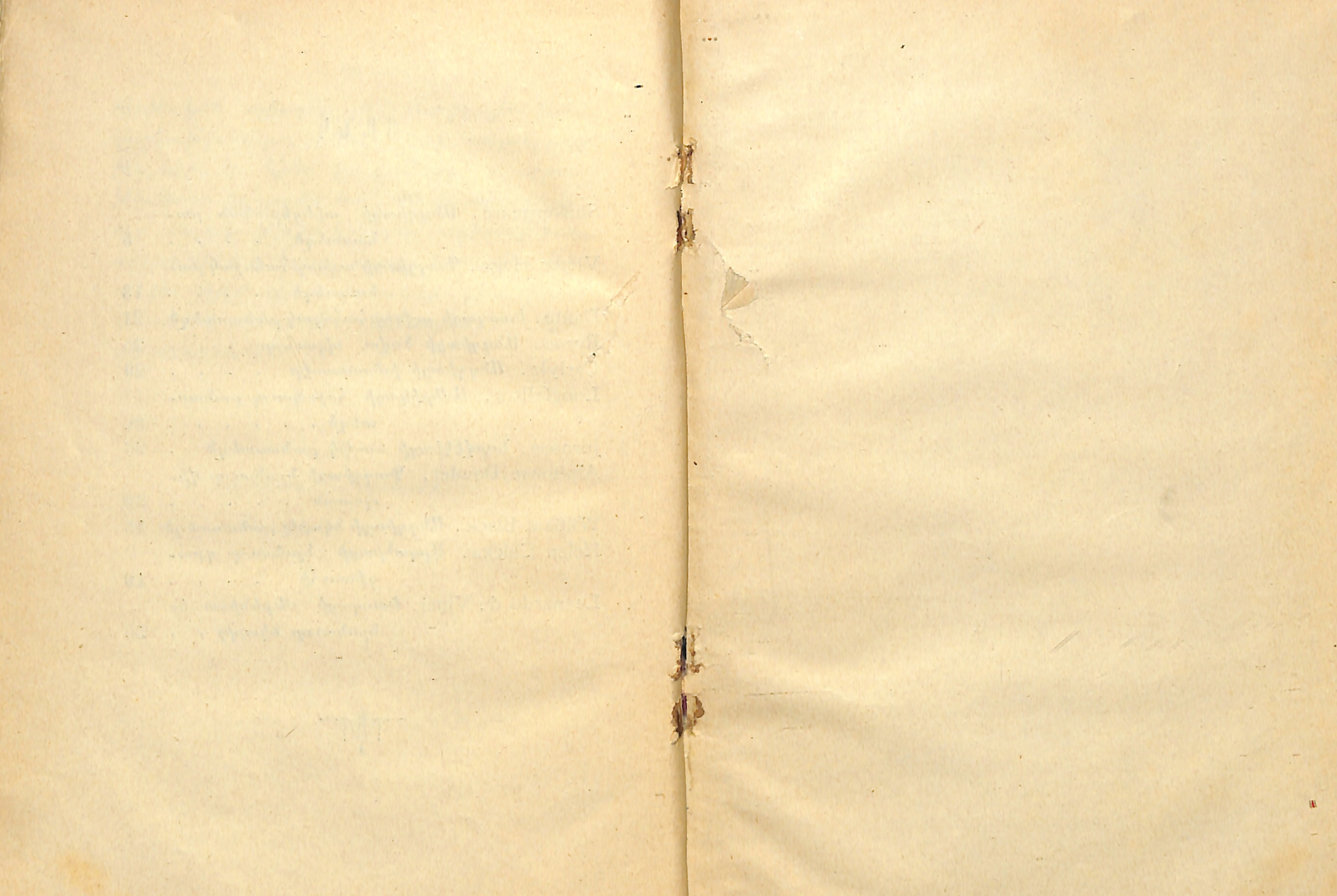
նութական աշխարհի մէջ մարդկային խու-
ղարկութիւններու ամենէն հեռի դաշտերը կը
թռչտէր : Եւ հիմա իր գործերը ուշադրու-
թիւնները կը քաշեն ետ , մինչև ժե. դարը ,
ուր մարդկութիւնը կը լողար տգիտութեան ,
արշալոյսի մօտ եղող , մռայլ խաւարին մէջ ,
որ քիչ վերջը պիտի փարատէր գիտութեան
փառահեղ արեգակէն , Լէօնարտոյ տը Վին-
չիի ծննդեամբ . . . :

Յ Ա Ն Կ

Shakespeare. Անգղիացի տիեզերական բա- նաստեղծ	5
Victor Hugo. Գաղղիացի աշխարհահռչակ բա- նաստեղծ	13
Dante. Իտալացի աշխարհահռչակ բանաստեղծ	21
Byron. Անգղիացի ծովու սիրահար	25
Carlyle. Անգղիացի իմաստասէր	29
Longfellow. Ամերիկացի հռչակաւոր բանաս- տեղծ	32
Jornson. Նորվէկիացի ռամիկ բանաստեղծ .	36
Alphonse Daudet. Գաղղիացի նշանաւոր վի- պասան	39
William Black. Անգղիացի նկարիչ բանաստեղծ	45
Helen Chicka. Ալպանիացի նշանաւոր գրա- դիտուհի	49
Leonardo de Vinci. Իտալացի մեքենիստ եւ նշանաւոր նկարիչ . .	56

ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ ԴՈՐԾԵՐԸ

- ԱՆՈՒՇ ՊԱՏՍՈՒՆԵՐ. — Բանաստեղծական գողտրիկ տետրակ մը. Դնկ. 1
- ԹՇՈՒԱՌ ԸՆՏԱՆԻՔԸ. — Ժողովրդային կեանքէ առնուած վի-
պակ մը » 2
- ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ԴԱՍԵՐ. — Հետեւորումեամբ Ամերիկացի հռչակա-
ւոր հեղինակ Հարվի Նիուզըմի . . . » 2
- ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆԵՐԸ » 2¹/₂

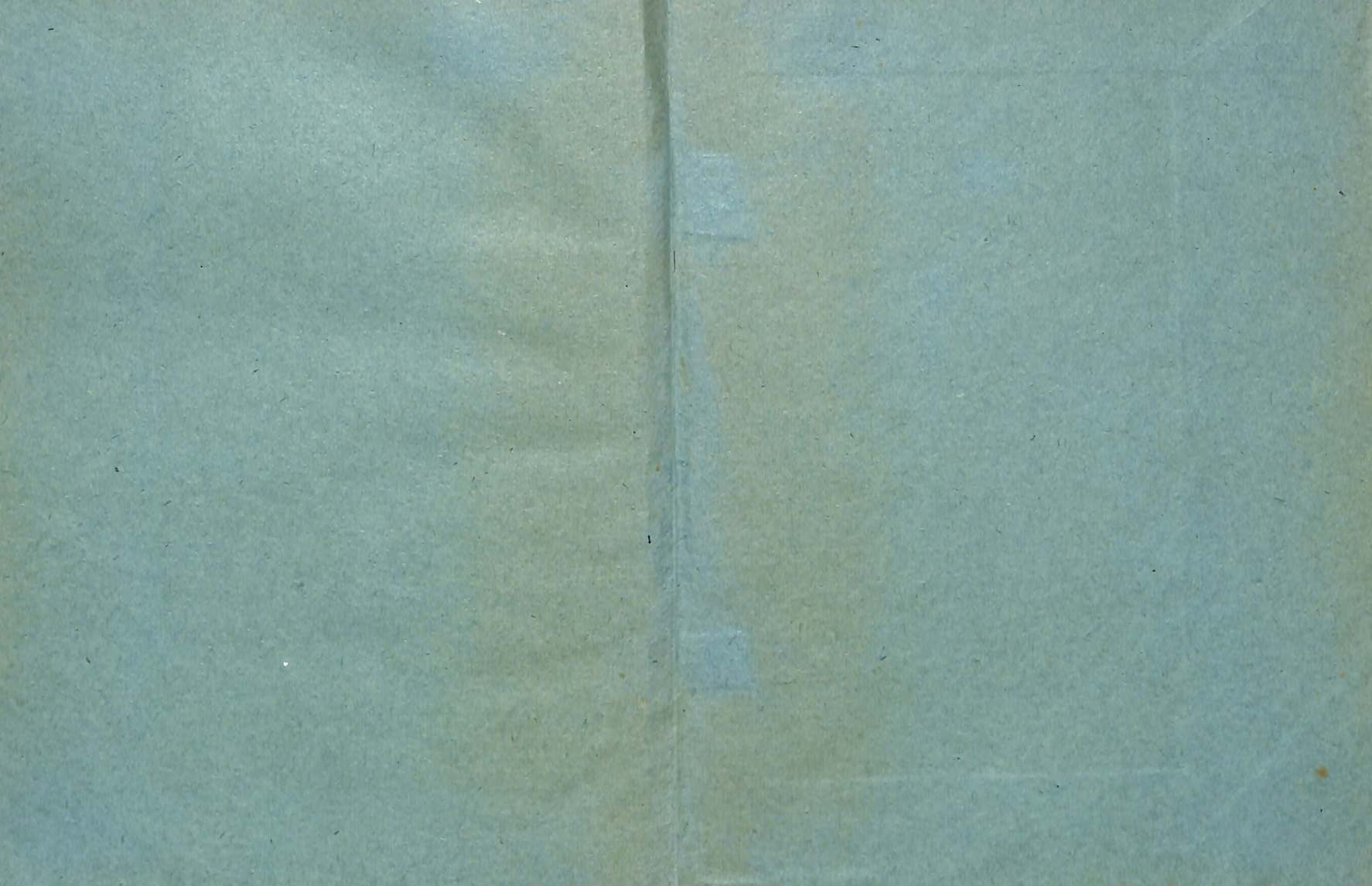
ԿԵԴՐՈՆԱՏԵՂԻՆ Է

Պ. ՊԱԼԵՆՑ ԳՐԱՏՈՒՆՆ

Թիւ 20, Չափմաբնորար Եօզուշու, Կ. Պոլիս

Կը գտնուի նաեւ ամեն Հայ գրավաճառաց եւ ջրավա-
ճառ Պօղոս եւ Յակոբ աղաներու քով .

معارف عمومیه نظارت جلیله سنک ۱۲ ذی القعدة ۳۱۳ و ۱۳ نساق
۳۱۲ تاریخى و ۶۳ و مروی رخصتنامه سبله طبع اولمشدر

Р. У.

№ 6403